

”Ett skritt foran”

Tegnkurs for barn

1) Bakgrunn for prosjektet

Språk er en forutsetning for å delta, skape mening og tilegne seg kunnskap i samfunnet vårt. Mange barn opplever utfordringer med språkutvikling av ulike grunner, men en fellesnevner er vanskeligheter med forståelse og uttale av talt språk. Noen hører dårlig og oppfatter ikke innholdet i tilstrekkelig grad for å kunne skape mening (hørselshemmede), og andre har begrensninger i hjernen som gjør fortolkningen av det som blir sagt vanskelig (mennesker med utviklingshemming, down syndrom).

Begreps- og språkutvikling starter allerede før ett års alder også hos barn som av forskjellige grunner har et forsinket/annerledes utviklingsløp. Erfaringer viser at bruk av manuelle tegn støtter språkutviklingen og gjør det lettere for barn å kommunisere med familie, andre barn og omsorgspersoner. Å utvikle et språk som gjør det mulig å kommunisere er helt fundamentalt for deltakelse og læring. Barn som ikke utvikler et funksjonelt ekspressivt språk trenger ekstra stimulering allerede fra fødselen av for å få best mulig språkutvikling.

Bruk av tegn har vist seg nyttig i mange ulike sammenhenger og til mange ulike grupper barn:

- Døve barn lærer norsk tegnspråk
- Hørselshemmede barn med og uten cochleaimplantat (CI) bruker norsk med tegn støtte (NMT)
- Barn med forskjellige former for utviklingshemming bruker NMT som støtte i språk- og begrepsopplæring
- Barn med Down syndrom og miljøene omkring dem bruker NMT i sin språk- og begrepsopplæring
- Barn med ulike andre språkproblem profiterer på bruk av tegn som støtte i begreps- og språkutvikling.
- Barn med fremmedspråklig bakgrunn vil kunne dra nytte av visuelle tegn i språkutviklingen.

Litteratur basert på forskning beskriver bruk av tegn til ulike brukergrupper. Bruk av tegn som støtte til tale for barn med utviklingshemming er beskrevet i boken "Tegn-til-tale for alle - En vei til talespråket" av Nina Braadland (Gyldendal Akademisk AS 2005).

Gjennom sitt arbeid med utvikling av Karlstadmodellen har professor Irene Johansson vist at innlæring av språk for barn, unge og voksne med språkvansker kan avhjelpest i betydelig grad ved bruk av tegn. Både fordi barna begynner å kommunisere tidligere med tegn enn med tale (når andre barn begynner med tale), og fordi tegn understreker og supplerer kommunikasjon med tale slik at talespråket utvikles tidligere med tegn enn uten tegn. Tegn brukes i Karlstadmodellen også som pedagogisk verktøy for å vise barnet nyanser i språket (tempus, adjektivbøyning, genitiv med mer). Dette er i hovedsak for eldre barnehagebarn og skolebarn.

Barnehage, skole og heim etterspør opplæringsmateriell for å utvikle bruken av tegn som støtte til tale, også kalt norsk med tegn støtte (NMT) for mennesker som av en eller annen grunn ikke utvikler talespråk på vanlig måte. Gjennom pedagogisk veiledningsarbeid har Statpedvirksomheter, andre hjelpeinstanser og brukerorganisasjoner registrert stor etterspørsel.

Det er gode erfaringer med å benytte tegn og tale til barn generelt i "førspråklig" alder for på den måten å visualisere talespråket og støtte språkforståelsen. For å kompensere funksjonssvikten for barnet er det viktig for omgivelsene å kunne tegn slik at barnet er i et kommuniserende miljø, slik det er for andre barn å høre tale for å utvikle sitt språk. I Norge er det en usystematisk og tilfeldig fordeling av tilbud om kurs i tegn til tale når det gjelder barn med språkvansker og deres nettverk. Noen får tilbud om tegn til tale i spedbarnsalder, mens andre får det når barnet er så gammelt som to år. De færreste får tilrettelagt opplæring i tegn som følger barnets språklige utvikling. En gjennomsnittlig treåring har ca 1000 aktive ord, en fireåring har 2000 aktive ord, en femåring ca 4000 aktive ord og en 6 åring ca 6000 aktive ord. Utfordringene rundt et barn med behov for tegn som supplerende/alternativ kommunikasjon oppstår når barnet trenger en tegnordbeholdning utover dyr på gården, frukt og farger. Barnet og omgivelsene følger talespråkets grammatikk, men trenger "glosene" fra norsk tegnspråk.

Foreldre som har døve barn får tilbud om 40 ukers tegnspråkopplæring gjennom programmet "Se mitt språk" (organisert av Statped). Foreldre som har barn som hører normalt men som av andre grunner profiterer på bruk av tegn får ikke tilbud om kurs, og det finnes også svært lite materiell som er laget til denne gruppen. Disse barna og deres familier har dermed ikke adgang til å tilegne seg tegnkompetanse. For svært mange familier er dette en fortvilt situasjon. Dette kan være barn med Down syndrom, autister, andre typer syndrom og ervervet hjerneskode. Det kan dreie seg om en gruppe barn på ca 1000 barn under 7 år i Norge i dag.

I Sverige har Karlstadmodellen (Irene Johansson) och Hatten Förlag (Anneli Tisell) utviklet et 5 trinns kurstilbud i tegn som følger barnets språklige utvikling. Kurspakken heter "Steget före". Utgangspunktet er at omgivelsene til barnet bør fungere som gode rollemodeller og være "Ett skritt foran" i sin tegnbruk til barnet. Ofte erfarer man det motsatte, barnet er 4 år og trenger synonymer, preposisjoner og adverb, mens omgivelsene til barnet tegner babytegn og slik representerer en barriere for videre språkutvikling snarere en hjelp.

Vi mener det er viktig at dette materialet nå oversettes og tilpasses til norsk. Materialet med tegn, pedagogisk materiale og forklaringer kan da brukes til egenlæring og som kursopplegg.

Om "Steget före":

Målet för kursen är att skapa en utvecklande teckenmiljö i vardagen.

Steget före er et femtrinnskurs hvor hvert kurs omfattar totalt 25 timmar, fördelade på 7 sammankomster. Antalet sammankomster kan givetvis ändras i samförstånd mellan deltagarna.

Varje kursmöte har olika teman men mötesstrukturen är likadan vid varje mötestillfälle. Varje möte har tre delar:

- *Teori, där avsikten är att förmedla insikt om hur vi vanligtvis kommunikerar med barn på denna utvecklingsnivå – ordförråd, grammatik och pragmatik.*
- *Kartläggning och strategier, där avsikten är att lära sig att utgå från det enskilda barnets situation, intressen och behov. Kartläggningens resultat anger vilka ord, fraser och satser som är viktiga för det enskilda barnet.*
- *Övningar, där avsikten är att lära sig teckna OCH avläsa de ord, fraser och satser som är resultatet av kartläggningen. Barnets egna ramsor, sånger och böcker används.*

2) Prosjektets målsetting

Tegnkurset "Ett skritt foran" består av kurshefter og DVD-video. Materiellet skal kunne kjøpes fra Møller kompetansesenters nettbutikk, og i tillegg være gratis tilgjengelig for nedlasting.

Tegnkurset "Ett skritt foran" er utviklet i Sverige ("Steget före"). Utviklingsjobben med det norske materialet er å oversette materialet til norsk og omarbeide med norske tegn. Tegnene skal være tilgjengelige i form av strektengninger, bilder og video. Ikke minst er video viktig gitt at folk uten avansert tegnkompetanse skal kunne utvikle sin tegnkompetanse i takt med barnets behov.

De fem trinnene er:

Steget före 1: babytalk,

Steget före 2: primitiv grammatikk (opptil 1000 ord og to-ords setninger)

Steget före 3: enkel grammatikk (2000 ord, enkle setninger, kategorisering, språkbruk)

Steget före 4: Utbygd grammatikk (3-4000 ord)

Steget före 5: målet er automatisert tegning i hverdagen basert på eventyr og fullstendige setninger.

Generelt vil en slik ressurs kunne benyttes på forskjellige måter for alle som har kontakt med brukeren – lærere, besteforeldre, annen familie, skolekamerater, naboer osv.

Det er et mål at prosjektet skal sette barnets nærmeste, samt barnehage og skole i stand til selv å lære og å bruke tegn til barnets beste.

Gjennom nettverket som står bak prosjektet er det et mål at kompetansen knyttet til norsk med tegnstøtte i dag blir mer samlet og effektivt.

Tegnbanken vil bli en læremiddelressurs som kan brukes fleksibelt, ikke bare for å lære språk, men også gjøre det lettere for skole og heim å tilrettelegge lærestoffet knyttet til kompetansemålene i kunnskapsløftet.

Det overgripende målet med tegnkurset "Ett skritt foran" er å legge til rette for en så tidlig som mulig innsats for best mulig kommunikasjon og språkutvikling for barna som trenger dette.

Fra Irene Johanssons sider:

Det överordnade målet med Steget-före kursen är att skapa utvecklande teckenmiljöer kring de barn, ungdomar och vuxna som behöver tecken som stöd i sin dagliga kommunikation och som pedagogiskt redskap i sin språkträning. De vuxna som finns i barnens dagliga omgivning ska inspireras till att bli goda modeller som laddar verkligheten på ett sådant sätt att det blir intressant för både barnet, den unge eller den vuxne och för dem själva att teckna mer och mer. De goda modellerna "coachar" också till fortsatt språklig utveckling genom att i sitt eget tecknande tydliggöra nästa utvecklingssteg i språkutvecklingen, uppmuntra, stödja och uppvisa ett respektfullt bemötande i den dagliga kommunikationen.

3) Prosjektets målgruppe

Målgruppen er primært alle som bruker tegn som støtte i sin kommunikasjon.

Det vises til punkt 1) Bakgrunn for prosjektet for en nærmere beskrivelse av målgruppen.

”Ett skritt foran” vil bli brukt av foreldre, familie, nettverk, lærere og andre fagpersoner slik at mulighetene for tegnkommunikasjonen kan bedres for personene i målgruppen.

4) Prosjektets betydning

Prosjektet vil være et viktig bidrag til å bedre barn med utviklingshemmings muligheter til å kunne kommunisere med andre mennesker. For mange er det først gjennom bruk av tegn at man etter hvert også kan benytte talespråklig kommunikasjon. Kommunikasjon er basis for å kunne delta i samfunnet og få gode læringsvilkår.

I forhold til dagens kurstilbud vil tegnkurset ”Ett skritt foran” være revolusjonerende både med hensyn til å ta barnets språkbehov på alvor og med hensyn til pedagogisk opplæring i tegn til barnets omgivelser.

At materiellet blir tilgjengelig til en rimelig pris vil sikre tilgjengelighet for alle og vil spare NAV for utgifter.

Prosjektet er et samarbeid mellom flere ulike fagmiljø og brukere. Det har tidligere vært et problem at nesten alt tegnmateriell som er utviklet i Norge har vært laget til hørselshemmede.

I dette prosjektet vil man gjøre de nødvendige tilpasningene til allerede utviklet materiell – noe som er svært rasjonelt og gir store besparelser i forhold til å utvikle alt fra bunnen av. Dessuten vil man oppnå en kompetanseutveksling mellom de ulike fag- og brukermiljøene som kan føre til mer samarbeid og en bedre koordinering av materiellutviklingen fremover. Det kan her henvises til Stortingets instilling S. nr. 239 (2008-2009) der man sier at ”Stortinget ber Regjeringen foreslå endring i opplæringsloven slik at elever som trenger utvikling i talespråk, tegnspråk, alternativ kommunikasjon, supplerende kommunikasjon, eller en kombinasjon av disse, sikres like rettigheter i lovverket.”

5) Gjennomføring og organisering

Et nettverk bestående av fagpersoner fra Hørselshemmedes landsforening (HLF)- Statlig spesialpedagogisk støttesystem - Statped (Møller kompetansesenter og Nordnorsk kompetansesenter), og foreldrerepresentanter fra Norsk nettverk for Down syndrom har utarbeidet prosjektet. Det er første gang miljøene Hørselshemmedes landsforbund og Norsk Nettverk for Down syndrom samarbeider på denne måten for å skape et felles produkt på norsk med tegnstøtte som er tilgjengelig for alle.

Møller kompetansesenter har hovedansvar for gjennomføring av prosjektet. Møller er en del av det Statlige spesialpedagogiske støttesystemet (Statped). Innenfor Statped finnes det kompetansesenter som primært jobber med de gruppene dette prosjektet retter seg mot, og vi vil derfor samarbeide tett med nettverket som har utarbeidet prosjektet.

Vi må også samarbeide med andre fagpersoner og brukere innenfor målgruppene. Det vil bli opprettet en referansegruppe med god brukerrepresentasjon.

6) Fremdriftsplan

Møller kompetansesenter har lang erfaring i denne typen utviklingsarbeid, og det er gode interne rutiner for oppfølging av fremdriftsplan og budsjett. Siden dette kurset er utviklet i Sverige og for svenske forhold mener vi at det kan være lurt å teste ut kursopplegget i Norge og deretter gjøre justeringer før endelig ferdigstilling. Det vil altså foregå parallelle prosesser med utvikling, testing og ferdigstilling.

”Ett skritt foran” del 1-3 ferdigstilles i prosjektets første år (2011).

I prosjektets andre år (2012) vil ”Ett skritt foran” del 1-3 utprøves og evalueres. Del 1-3 revideres i henhold til evaluering og del 4 og 5 ferdigstilles

2011:

01.01.11 – 01.04.11 Kravspesifikasjon og planlegging

01.04.11 – 01.11.11 oversetting, illustrasjoner, videoopptak til del 1-3

01.11.11 – 31.12.11 redigering og publisering av del 1-3

2012:

01.01.12 – 01.06.12 utprøving av del 1-3 og oversetting, illustrasjoner, videoopptak del 4-5

01.06.12 – 31.09.12 revisjon del 1-3 og publisering del 1-5

7) Budsjett

Planlegging	kr	10 000
Royalty/frikjøp av rettigheter	kr	30 000
Øversetting	kr	40 000
Design og layout	kr	20 000
Illustrasjoner	kr	100 000
Trykking	kr	75 000
Videopptak	kr	90 000
Redigering	kr	30 000
DVD-produksjon	kr	10 000
DVD-kopiering	kr	25 000
Informasjon/reklame	kr	30 000
Administrasjon/referansegruppe	kr	50 000
Reiseutgifter	kr	50 000
Sum 2011	kr	560 000
Egenandel Møller kompetansesenter	kr	(60 000)
Søknadssum 2011	kr	500 000

Utprøving av kurs 1 – 3	kr	40 000
Royalty/frikjøp av rettigheter	kr	20 000
Øversetting	kr	30 000
Design og layout	kr	20 000
Illustrasjoner	kr	80 000
Trykking	kr	50 000
Videopptak	kr	90 000
Redigering	kr	20 000
DVD-produksjon	kr	10 000
DVD-kopiering	kr	20 000
Informasjon/reklame	kr	30 000
Administrasjon/referansegruppe	kr	50 000
Reiseutgifter	kr	50 000
Sum 2012	kr	510 000
Egenandel Møller kompetansesenter	kr	(60 000)
Søknadssum 2012	kr	450 000

Søknadssum 2011	kr	500 000
Søknadssum 2012	kr	450 000
Total søknadssum	kr	950 000
Egenandel Møller kompetansesenter	kr	(120 000)
Totalbudsjett	kr	1 070 000

8) Forutsetninger for å lykkes

I arbeidet med norsk versjon av "Ett skritt foran" kan vi benytte oss av følgende ressurser:

Briskeby kompetansesenter fikk i 2008 midler fra helse og rehabilitering for å utvikle kursmaterieell i NMT. I den forbindelse er det laget bilder til viktige tegn og til nye tegn som beskriver moderne uttrykk. Dette er kursmaterieell beregnet på voksne og følger ikke barnas behov for og utvikling av norsk med tegnstøtte, men mange av bildene kan gjenbrukes i "Ett skritt foran".

ISAAC fikk i 2009 midler til å utvikle en omfattende tegnbank der tegn i ulike format (video, bilder, strektegninger) er samlet og fritt tilgjengelig. Dette vil også være tegnbanken for "Ett skritt foran" kursene.

Møller kompetansesenter har ansvar for prosjektet Norsk tegnordbok, og har i den forbindelse utgitt CD-ROM (og nettside) med ca 6500 tegn. Det er en videofil til hvert tegn, og til mange tegn er det også stillbilder med piler som viser bevegelsene. I samarbeid med Spesialpedagogisk senter i Nordland og Trøndelag kompetansesenter har vi også utviklet elektroniske aktiviseringsprogrammer med norsk med tegnstøtte for førskolebarn med kognitive vansker (TegnBrum1 og TegnBrum2). På 1980-tallet ble det også utgitt tre bøker (Barnas tegnordbok 1-3) med strektegninger av tegn.

Trøndelag kompetansesenter har i samarbeid med Norsk nettverk for Downs syndrom utviklet Digital ordbok for tegn til tale/norsk med tegnstøtte som er gjort tilgjengelig for alle på nettet.

Møller kompetansesenter har et landsdekkende ansvar for å utvikle materieell til hørselshemmede elever. I tillegg har vi utviklet videobøker for døve, tegnspråkmaterieell til foreldre og lærere samt mange typer informasjonsmaterieell til hørselshemmede og fagmiljøene. Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter har høy kompetanse og bra utstyr når det gjelder multimedieproduksjon og materieell til hørselshemmede.

Referanseprodukter kan man se på www.erher.no og på Nettbutikken på www.mamut.no/moller.

Trøndelag kompetansesenter har god kunnskap om læremiddelutvikling og kjennskap til behov for tegn for brukergruppen. Sammen med Møller og sammen med brukerorganisasjoner har de utviklet flere produkter som støtter språket ved hjelp av tegn.

Prosjektteamet ved Møller kompetansesenter har kompetanse på læremiddelutvikling, multimedieproduksjon, pedagogikk, tegnspråk og prosjektstyring.

Vi har også meget god kontakt både til brukerne og fagfolk, slik at det skulle være alle muligheter til å få utviklet et kvalitetsmessig godt produkt med lang levetid og stor etterbruksverdi. Det er også opprettet en referansegruppe hvor de som har utviklet kurset i Sverige er representert, det er også et kriterie at en godkjent veileder i Karlstadmodellen sitter i prosjektgruppen.

9) Verdi for målgruppen og eventuell samfunnsmessig verdi

Prosjektet vil være et viktig bidrag til å gi barn med språkvansker bedre muligheter til å kunne kommunisere. Det å bedre kommunikative ferdigheter vil også gi større muligheter til et selvstendig liv og bedre utsikter til utdanning og jobb.

I brev til Stortinget som svar på spørsmål fra stortingsrepresentantene Ine Marie Eriksen Søreide, Bent Høie, Gunnar Gundersen, Sonja Irene Sjøli, Olemic Thommessen og Andre

Oktay Dahl om styrkede rettigheter for barn, unge og voksne med kommunikasjonsvansker sier statsråd Solhjell at ” Elever som har behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter på områder som blant annet kommunikasjon, skal etter reglene om spesialundervisning ha opplæring i å kunne gjøre seg forstått og forstå andre”.

Det er dårlig tilgang til materiell for å lære norsk med tegnstøtte. Det gies innføringskurs, men videre utvikling for å kunne lære mer og for å utnytte nye tegn i en lærings situasjon er noe som skole og heim selv får stort ansvar for.

Dette fører til at mange brukere av norsk med tegnstøtte mister motivasjonen, både fordi tegnutvalget blir for dårlig og fordi det blir for få å snakke med. Det er et stort merarbeid for lærere å lage tilpassede læremidler med tegnstøtte. En tegnkurs som er tilrettelagt for barnas ulike nivå og med pedagogisk tilrettelegging vil være et nyttig middel for foreldre/barnehagepersonale/lærere som skal tilpasse læremidlene til barnas behov.

Møller kompetansesenter har i mange år utarbeidet materiell for norsk tegnspråk for døve og sterkt hørselshemmede. Norsk tegnspråk (NTS) er et eget språk med en setningsstruktur som avviker fra vanlig norsk, mens norsk med tegnstøtte (NMT) bygger på det norske talespråket og støttes med tale.

Denne type elektroniske læremidler gir nye muligheter både når det gjelder opplæring og egenaktivitet.

10) Formidling

Alle produktene til Møller kompetansesenter (MKS) blir presentert på Internettssidene våre på www.statped.no/moller . Der blir det lagt ut informasjon om nye produkter, og kundene våre kan klikke seg inn på vår nettbutikk der man kan bestille produktene (www.mamut.no/moller). Vi har også en produktkatalog som man kan få tilsendt i posten eller man kan laste den ned fra nettet. Man kommer til våre sider også via Skolenettet - både fra området for spesialpedagogikk og fra "Tegnspråksidene".

Trøndelag kompetansesenter www.statped.no/trondelag har en læremiddelsamling som presenterer produktene på www.læringsloftet.no og på www.ask-loftet.no

Hørselshemmedes landsforening har også egen nettbutikk hvor DVD vil være i salg. NNDS vil også informere om produktet på sine sider.

Sentrene deltar på konferanser og utstillinger med læremiddelprodukter.

Det gies veiledning i bruk av alternativ og supplerende kommunikasjon ved kompetansesentrene for brukere og fagfolk. Gjennom kurs, utstillinger og bibliotek og blir brukere og lærere gjort kjent med et stort og variert utvalg av læremidler. Det er produktomtaler og annonserer i ulike tidsskrift.

Når det gjelder informasjon om tegnkurset ”Ett skritt foran” vil vi også bruke www.statped.no, Statpedmagasinet, tidsskrift og konferanser for målgruppen.